

militær hemmelighed?) og Kent Zetterberg efterkrigstiden i Sovjetunionens skygge. Man savner Norge – ordet forekommer så godt som slet ikke – men med alle sine mangler er bogen en absolut ikke uvæsentlig publikation.

Mikael Venge

LEIF GRANE: Kirken i den europæiske middelalder. Fra ca. 750-1500. København, Gads Forlag 1999. 267 sider. Hæftet. Kr. 248, inkl. moms. ISBN 87-12-03393-6.

Det er en begivenhed af rang, at det danske bogmarked beriges med en højt-kvalificeret lærebog i europæisk kirkehistorie. Kirkehistorisk forskning og formidling har haft en tendens til at opprioritere reformationstiden. Det er på den baggrund forbløffende i Leif Granes fremstilling at kunne konstatere, at bogen ikke munder ud i betragtninger over reformationens nødvendighed. Epoken, det lange, mangefacetterede tidsrum, som humanisterne sammenfattede under navnet »middelalderen«, står frem i sin egen ret, opdelt i de perioder, som repræsenterer hver sin egen kulturtype.

Grane bruger de ti første sider til at begrunde, hvorfor den middelalder, hvis kirkes historie han vil følge, begynder ca. 750. Det er spændende og klargørende læsning. Hvad kirke er, står dog ingen steder. Læseren skal ikke forvente en teologisk definition af »kirke« som genstand for kirkehistorisk forskning. Og dog møder vi kirken på hver side. Den er implicit i hele den lange sammenhæng, hvis ydre data danner en kontinuerlig fortælling af tilsyneladende verdslig – organisatorisk, institutionel – karakter.

Der, hvor kirken eksplicit får mund og mæle, sker det gennem dens tænkere, filosoffer og teologer. Igen og igen standser Grane op og indfletter nogle sætninger som karakteriserer de personer, han vil lade fremtræde i relief. Rabanus Maurus bliver direkte citeret, Radbert »hævdede, at der ved fremsigelsen af konsekrationsordene skete et usynligt under, hvorved brød og vin forandredes til Kristi legeme og blod«, Gottschalk »lærte en skarp prædestinationslære, som lod frelse og fortabelse være helt afhængige af Guds suveræne beslutning«, og Johannes Scotus Eriugena æres for at have formidlet Pseudo-Dionysios Areopagita til Vesterlandet, uagtet Johannes Saracenus' 1100-talsoversættelse blev den Dionysius-tekst, som blev læst i senmiddelalderen.

Fra klostergrundlæggelserne fra og med Cluny ledes vi over til reformpavedømmet, hvor Humbert i sin tordnen mod lægmandsindflydelse på kirkelige stillingsbesættelser »er båret af et gennemarbejdet helhedssyn« på kirken og embedet.

Nedtoningen af investiturstriden er ikke til skade for selve problemet. Lidt betænkeligt er det dog, når Grane gør den til »den første offentlige debat om samfundsspørgsmål, ja, overhovedet den første internationale ideologiske debat i middelalderen«. Af sådanne formuleringer kan man ikke se, at den også var en mangeårig krigstilstand, som berørte kirke og samfund i hele Europa, i lige så høj grad som den var en ideologisk debat. Modsat forholder Grane sig »verdsligt« til korstogene, uden at tage højde for den udvikling af synet på *bellum justum*, som togterne førte til – den retfærdige krig, den hellige krig – endsige da for en sammenligning med islams *jihad*. Efter kirkeret og pavemagt – hvis opgave ses som kirkens ansigt udadtil i forhold til Europas verdslige magthavere, mindre som »kirkelig regeringsmyndighed« – danner Granes karakteristik af

forholdet mellem Bernhards monastiske fromhedstraditionalisme og den ny skolastik et højdepunkt, der naturligt giver plads for udførlig vurdering af Anselm, Abelard, Hugo af St. Viktor, og som skolastikkens to store modpoler: Bonaventura og Thomas Aquinas.

At kapitelrubrikken »Fromhed og lærdom« får kendetegne Bernhard, medens under samme rubrik kættere og tiggerordener trækkes sammen under »folkelige bevægelser«, giver Grane plads til udførligt at vurdere købmanden Valdes' kirkesyn og hans modpart, katharerne. På den anden side lader Grane Frans af Assisi træde voldsomt tilbage, og hans orden kommer egentlig ikke på tale før i 1300-tallets fattigdomsstrid. Man savner gennemgående en med læreudviklingen jævnbyrdig behandling af det folkelige emotionelle devotions- og fromhedsliv, således også Frans' små brødres vidtrækkende betydning for dets spredning. Allerede i korstogsafsnittet er det lykkedes Grane at reducere afladens betydning til et kort afsluttende stykke. I behandlingen af senmiddelalderen er det tydeligt, at Grane sætter Duns Scotus, Vilhelm af Okkam, Hus, Wiclif og renaissancehumanismen foran »Lægfolkets kristendom«, et afsnit som dog også rummer sådanne næppe ret folkelige bevægelser som Eckehart, Suso og den mystiske fromhed i de tyske dominikanermonneklostre.

I nogle henseender hviler Granes historiesyn på en ældre tradition, som står for skud i nyere historisk forskning. Det gælder hans syn på lensvæsenet – helt ortodoks i Ganshofs fodspor, men uden skelen til nyere, kritisk litteratur som f.eks. Susan Reynolds, som drager i tvivl, om feudalismen overhovedet var et system i karolingisk tid – om ikke dens enkeltelementer begyndte at indgå forbindelser med hinanden først i de nærmest følgende århundreder for tidligst i 1200-erne at blive konstrueret som et allerede den gang i et vist omfang nostalgisk system hos juristerne. Nærmere Granes egen metier kommer man med hans behandling af reformkoncilierne. Den er overordentlig velafvejet. Manglen på tilløb til definition af »kirke«, som Grane har fælles med konciliarismens teologer, leder dog til en tolkning af begivenhedsforløbet, som hælder mere til det verdslige end til det kirkehistoriske. Marken er forberedt for reformation, skønt det ikke nogen steder i bogen bliver blæst ud med basun.

Det er en værdifuld håndbog, fremragende disponeret og roligt fremadskridende, men dog med særdeles karakteristiske accenter, som danske og, håber vi, også andre nordiske læsere på denne måde har fået foræret. En håndbog, der fører læseren ind i et aspekt af historien, som i det seneste årtusind alene kristendommen har tilført Europa. Tænk kirken væk – vi kan ikke forestille os den Europas historie, som ville komme ud af et sådant tankeeksperiment.

Tore Nyberg

OLAF OLSEN: Da Danmark blev til. København 1999. 108 s. 168 kr.

Olaf Olsen, foruden meget andet Danmarks første professor i middelalderarkæologi, har i hele sin forskervirksomhed og nu også i disse seks radioforedrag gjort sig til talsmand for det frugtbare synspunkt at der er et nært slægtskab mellem arkæologi og historie. Begge fag søger viden ved at tolke spor af fortiden, blot er kildematerialet af forskellig art. Men hvor historien er et gammelt fag der kun sjældent kan råde over nye kilder til den ældste historie, gælder det modsatte for arkæologien. Det går som en rød tråd gennem bogen at forfatteren er stolt over at kunne fortælle om, på hvor mange områder arkæologernes